

Hacı İbrahim Delice*

Yunus Emre Divanı'nda Namaz Kavramı

1. Giriş

Türk Dil Kurumunun web üzerinden yayımladığı Güncel Türkçe Sözlük'te "İslam'ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat: "Bu namaz, alelade bir ibadet değildir." - Ruşen Eşref Ünaydın" (<https://sozluk.gov.tr/>) şeklinde tanımlanan namaz kavramı, Farsçadan Arapça "salât" teriminin yerine Türkçeye geçmiştir.

Farsça "namâz" kelimesini Yaşaroğlu şöyle tanımlamaktadır: "Farsça'da "tâzîm için eğilmek, kulluk, ibadet" anlamına gelen namâz, sözlükte "dua etmek, ibadet etmek, başışlanma dilemek, yalvarmak" mânâlarındaki Arapça salât kelimesinin (çoğulu salavât) karşılığı olarak Türkçe'ye geçmiştir." (2006: 350).

Kur'an'a göre, namazın ilk peygamber Hz. Âdem'le birlikte insanlara farz kılınmış olduğu yine Kur'an'ın Hz. Âdem, Nuh ve İbrahim'den sonra namaz kıl-

mayacak nesillerin geleceği; Hz. Zeke-riya'nın namaz kıldığı; Hz. İsa'nın mucizevi bebeklik konuşmasında namaza atıfta bulunduğu; Hz. İbrahim, Lut, İshak ve Yakup'a namazın emredildiği; Hz. İsmail'in ümmetine namazı emrettiği; Hz. Lokman'ın oğluna namazı öğütlediği; Hz. İbrahim'in sadece Allah rızası için namaz kıldığı ve layıkıyla kılabilmek için dua ettiği; Allah'ın İsrailoğulları'ndan namazı eda etme sözü aldığı ifadeleri ile Ashab-ı Kehf kıssasında "mescid" kelimesinin geçmesinden (Yaşaroğlu 2006: 350; Yüksek 2018: 112) ve Yahudilik, Hristiyanlık ve Cahiliye Dönemi'nde namazın varlığına işaret eden bilgilerin (Yüksek 2018: 116-117) mevcudiyetinden anlaşılan İslam'ın önemli ibadetlerinden birini ifade eden kavramdır.

Öyle ki, geçmişte, kavramın öneminden dolayı namaz kılanlar için "ehlül's-salât" betimlemesi bile kullanılmıştır: "...namaz ibadeti esas alınarak bazı inanç meselelerinde farklı yorumları

*Prof. Dr., Cumhuriyet Üniv. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü

benimseyen değişik mezheplere bağlı müslümanları ifade etmek üzere "ehl-i salât" (ehl-i salât: namaz ehli) tabirinin kullanıldığı görölmektedir." (Yaşaroğlu 2006: 350).

2. Kur'an'da Namaz

Kur'an'da "salât" kelimesi türevleri ile birlikte sözlük ve terim anlamlarıyla doksan dokuz (99) yerde geçmektedir (Yaşaroğlu 2006: 350).

Kur'an'da, namazın öneminin ifade edilmesi; namaz kılana övgü yapılması; namazı ciddiye almama sonucu özünden uzaklaşanların yerilmesi; namazın vakitinde ve eksiksiz bir biçimde kılınması gerektiği; zekat, sabır ve infak kavramlarıyla birlikte kullanılması; vakitlere bağlı farz olduğu; sabah ve yatsı namazlarının isim olarak doğrudan zikredilmesi; cuma namazına işaret

eden ayetin varlığı; teheccüd ve bayram namazlarının belirtilmesi; namazın kılınışı üzerinde durulması; kıraat, kıyam, ka'de, kible, abdest, rüku ve secde gibi namazın şartlarının belirtilmesi; yolculuk ve düşman tehlikesinin bulunması hâllerinde namazın nasıl kılınacağı ile ilgili pek çok ayetin varlığı Kur'an'a göre namazın önemini göstermektedir (Yaşaroğlu 2006: 350-351).

3. Hadiste Namaz

Hadislerde ise namazın İslam'ın beş şartından biri olduğu; en faziletli ibadetlerin başında vaktinde kılınan namazın gelmesi; insanların ahirette ilk önce namazdan sorguya çekileceği; yeni Müslüman olmuş birine beş vakit namazın tavsiye edilmesi; "Benden gördüğünüz gibi kılın." denilmesi ve namazı öğrenmek isteyenlere iki gün uygulama yoluyla namazın kılınışını öğrettiğinin belirtilmesi gibi hususlarla ilgili de pek çok hadis mevcuttur (Yaşaroğlu 2006: 350-351). Bu da "namaz" kavramının Müslüman için önemini bir kat daha artırmaktadır.

4. Yunus Emre Divanı'nda Namaz

Yunus Emre Divanında "namâz" kelimesi, hiç ek almaksızın yalın hâliyle on

yedi (18) -24/2, 99/5, 106/8, 109/2, 109/3, 109/4, 136/1, 166/1, 231/5, 248/8, 315/5, 315/6, 335/8, 341/1, 341/4, 341/5, 341/6, 349/1- yerde; belirtme [-l] eki ile üç (3) -88/5, 136/8, 279/7- ve 3. teklik iyelik eki [-l] ile bir (1) -315/4- yerde; "ile" çekim edatıyla bir (1) -241/3- yerde; "ermek" fiilinin duyulan geçmiş 3. teklik çekimi ile bir (1) -341/1- yerde; 3. teklik iyelik [-l] ve belirtme [-(l)n] ekiyle iki (2) -136/3, 136/4- yerde; 3. teklik iyelik [-l] ve ilave ses [-n] ve yönelme [-A] ekiyle dokuz (9) -136/7, 315/1, 315/1, 315/2, 315/3, 315/4, 315/5, 315/6, 315/7- yerde; 1. teklik iyelik [-m] ve yönelme [-A] ekiyle iki (2) -184/6- yerde; 1. teklik iyelik [-m] ve belirtme [-l] ekiyle üç (3) -349/1, 349/2, 364/5- yerde; 1. çokluk iyelik [-(l)mız] ekiyle bir (1) -307/4- yerde; 2. teklik iyelik [-n] ekiyle üç (3) -341/3, 341/3, 341/7- yerde; 2. teklik iyelik [-(l)n] ve yönelme [-A] ekiyle bir (1) -302/13- yerde olmak üzere kırk altı(46) yerde kullanılmıştır.

Hayatını ve Allah vergisi olan söz ustalığını Allah'ın rızasını kazanmak için kullanan ve bu çabasıyla asırlar boyu efsaneleşen Yunus Emre de İslam'ın beş şartından biri olan "namaz" kavramını şiirlerinde hayatının en temel

amacı olarak öne çıkarmıştır. Türk edebiyatında müstakil ilk "namâz-nâme/salât-nâme" örneklerini yazması (Tatçı 1990a: 147) ve kırk altı (46) yerde "namâz" kelimesini kullanmış olması bu fikri desteklemektedir.

Yunus Emre, namazı sadece müminin bir eylemi yerine getirme çabası olarak düşünmez; ayrıca, ona Kur'an'ın belirttiği gibi dosdoğru kılma tembihi yanına sanatkâr titizliğiyle yerine getirilmesi gerektiği görüşünü de ilave eder. Sanatkâr psikolojisi gereği işine yoğunlaşınca dünyadan tamamen uzaklaşır ve sadece sanatı ile meşgul olur. Tıpkı sanatkâr gibi namaz kılan mümin namazına yoğunlaşmalı ve dünya endişelerini terk etmelidir; zira dünya endişesi iyi bir endişe değildir. Sanatını dinin emirlerine hasretmiş Yunus'un namazının da burada öğütlediği gibi sanatkârane yerine getirdiğinden şüphe duyulamaz:

*"San'atun yigregi çün namâzımız hoş pîşe
Namâz kılan kişide olmaz yavuz endî-
şe" (341/1).*

Tatçı, "Salat-nâme, namazı konu alan ve umumiyetle manzum olarak yazılan dinî-tasavvufî bir türdür. Edebiyatımızda ilk örnekleri Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da görülmektedir. (Bkz. Giriş-Türler) Yunus'un salâtnâmeleri için Bkz. 88, 136, 315, 341.ci şiirler." sözleriyle Divan'da dört (4) müstakil "salât-nâme" olduğunu belirtir (Tatçı 1990a: 147).

Bu "salât-nâme"lerden 88. şiirde, Kur'an'da ismi zikredilen sabah namazını kılmaya (Nur/58); namaz ile günahlardan arınıp tertemiz olunacağı (Ahzab/33); namaz kılanların cennete gireceği (Maide/12) ve temizlenen müminin aslında kendi nefsini temizlediği (Fatır/18) yönündeki ayetlere "eyle buyurmuş" göndermesiyle teşvik ve hatırlatma sezilmektedir. Aynı zamanda, cemaatle kılınması gerektiği de (Baka-

ra/43) vurgulanmaktadır:

88

Müstef'ilün Müstef'ilün

1 *İşit sözümi iy gâfil*

Tanla seher vaktinde tur

Eyle buyurmuş ol kâmil

Tanla seher vaktinde tur

2 *İşit ne dir horûsunuz*

Tanla virilür rûzunuz

Dost dergâhına dutgil yüz

Tanla seher vaktinde tur

3 *İşit sözümi ya sagır*

Tâ terezün gele ağır

Yalvar Çalab'una çağır

Tanla seher vaktinde tur

4 *Yatanların yatlı hâli*

Hiç nesneye irmez eli

Seher eser rahmet yili

Tanla seher vaktinde tur

5 *Kuşlarla turgil bile*

Kıl namâzi imâm ile

Yalvar günâhun gel dile

Tanla seher vaktinde tur

6 *Okına Kur'ân u Yâ-sîn*

Kulak urup dinleyesin

Tagca günâhun yuyasın

Tanla seher vaktinde tur

7 *Okına hadîs ü kelâm*

Diyeler 'Aleyhi's-selâm

Âşıkisan bellü bilem

Tanla seher vaktinde tur

8 *Helâl ola sana Uçmak*

Uçmak'da hûrîler kuçmak

Kevser şarâbını içmek

Tanla seher vaktinde tur

9 *Miskîn Yûnus aç gözünü*

Uyar gaffletten özünü

Tâ bilesin kendözünü

Tanla seher vaktinde tur"

Divanın 136. şiiri olan "salâtnâme"de, İslam'ın beş şartından biri olduğu yönündeki hadislere (Yaşaroğlu 2006: 351) göndermeyle başlayıp yine 88. "salâtnâme"de belirtildiği şekilde Kur'an'da ismi zikredilen sabah namazı (Nur/58), öğle namazı (Rûm/17-18; İsrâ/78), ikindi namazı (İsrâ/78), akşam namazı (İsrâ/78) ve yatsı namazlarını kılmanın farziyeti (Nisa/103); namaz ile günahlardan arınıp tertemiz olunacağı (Ahzab/33) ve namaz kılanların cennete gireceği (Maide/12) mealindeki ayetlere göndermeler görülmektedir:

136

- 1 Müsülmânâm diyen kişi şartı nedür bilse gerek
Tanrı'nun buyrugın tutup biş vakt namâz kılsa gerek
- 2 Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur
Hem şeytânun boynını ur hem nefis dahı ölse gerek
- 3 Kılurısan tan namâzın Hak'la ola hem niyâzın
Âhiretde 'izz ü nâzun varup anda bulsa gerek
- 4 Öyle namâzın kılasın her ne dilersen bulasın
Tamu'dan âzâd olasın kullar âzâd olsa gerek
- 5 Ol ikindiye kılanlar arı dirlik dirilenler
Olardur Hakk'a irenler her dem anlar irse gerek
- 6 Ahşam durur üç farîza tagca günâhun arıda
Eyü'amellerün sinde şem ü çerâğ olsa gerek
- 7 Yatsu namâzın'ol hâzır hâzırları se-ver Kâdir
Îmânun eksügin bitür imân pîş-rev olsa gerek

- 8 Her kim bu sözden almadı biş vakt namâzi kılmadı
Bilün müsülmân olmadı ol Tamu'ya girse gerek
- 9 Bildünise cemâ'ati hâzır olanlar Cennet'i
Ger kâhillik kılurısan münâfıktan olsa gerek
- 10 Görmez misin Mustafâ'yı niçe beledi vefâyı
Ümmetiçün ol safâyı ümmet ana irse gerek
- 11 Beklerisen dîn gayretin virmegil nefse murâdın
Yûnus Nebî salâvâtın 'ışkıla degürse gerek

Divan'ın 315. şiiri olan "salâtnâme"de de Kuran'da ismi zikredilen sabah namazını kılmanın farziyeti (Nur/58); namaz ile günahlardan arınıp tertemiz olunacağı (Ahzab/33) ve namaz kılarak cennete girileceği (Maide/12) bildirilen ayetlere göndermeler yapılmakta; ayrıca, "Namaz dinin direğidir." (Yaşaroğlu 2006: 351) hadisi de öne çıkarılmaktadır. Bu göndermelerle birlikte sanatçı bakış açısıyla doğada her şeyin kendi dilince Allah'ı zikrettiği belirtilerek ölü olunmadığı müddetçe müminin ölüm için en mükemmel hazırlığı olan namaz ibadetini yerine getirmesi hususları vurgulanmaktadır:

315

- 1 Sana direm iy velî
Tur irtе namâzına
Eger degülseñ öli
Tur irtе namâzına
- 2 Ezân okur mü'ezzin
Çağırur Allah adın
Yıkma dînün bünyâdın
Tur irtе namâzına
- 3 Agar pervâze kuşlar
Tesbîh okur agaçlar
Himmet alan kardaşlar
Tur irtе namâzına

4 Namâzı kıl zikr eyle
Elün götür şükr eyle
Ölecegün fikr eyle
Tur irtte namâzına

Divan'ın 341. şiiri olan "salâtnâme"de yine aynı endişelerle ancak bu kez emir kipinde daha çok namazla ilgili gönderimlerini, yine İslam'ın kaynaklarından alan öğütleri öne çıkılmaktadır. Kur'an'da ismi zikredilen sabah namazını kılma (Nur/58) teşvik edilerek namazın İslam'ın beş şartından biri olduğu yönündeki hadiseler (Yaşaroğlu 2006: 351) bu salâtnâmede de gönderme yapılmaktadır. Namaz kılmanın tüm kötü düşüncelerden arınacağı, namaz kılınmadan iş yapılmaması, yapılırsa kazanılanın kazanç değil haram olacağı, evde eşe namazın öğretilmesi gerektiği, namaz kılmayanın Müslüman olamayacağı hususları öne çıkarılmaktadır:

341

1 San'atun yigregi çün namâzımış hoş pîşe
Namâz kılan kişide olmaz yavuz endîşe

2 Tanlacak turı gelgil elüni suya urgıl
Üç kez salâvât virgil andan bakgil gü-
neşe

3 Allah buyrugın dutgil namâzun kılup
gitgil
Namâzun kılmayınca zinhâr varmagil işe

4 Evünde helâlüne biş vakt namâz öğ-
retgil
Ögüdün dutmazısa yazugı yokdur
boşa

5 Namâz kılmaz kişinün kazandugı hep
harâm
Bin kızılı varısa birisi gelmez işe

Ayasofya - Freepik

6 Namâz kılmayana sen müsülmândur
dimegil

Hergiz müsülmân olmaz bagrı dön-
mişdür taşa

7 Yunus imdi namâzun komağıl sen kıla gör
Ansuzın ecel irer ömür yitişür başa

"Namâznâme" sayılmayacak; ama, bütün olarak "Namaz kılmıyor" ithamına "namaz" kavramı etrafında oluşturulan 349. şiir de dahil edilirse beş müstakil şiirin dışında "namâz" kelimesinin geçtiği dizeler ve bu dizelerde söz bengütaşına vurulan söylemler şöyle derlenebilir: Namazın gerçek anlamda eda edilebilmesi için gönlün tertemiz olması gerekir:

"Bir tona kan bulaşıcak yumayınca
mismil olmaz
Gönül pâsı yummayınca namâz edâ ol-
mayısar" (24/2)

Bu dünyada namaz kılmayanın yeri öbür dünyada cehennemdir:

"Gönlinde ikilik tutan ol metâ'ı bunda
satan
Yarın Cehennem'de yatan bunda namâz
kılmayandır" (99/5).

Namaz, Allah aşkıyla kendinden geçmesine kılınmalıdır:

"Ben oruç-namâz için süçi içdüm esri-
düm
Tesbîh-seccâde için dinlerem şeş-
te-kopuz" (106/8).

Yunus, kendisinden öğüt isteyenlere Allah'ın emirlerinden daha iyi öğüt olmayacağını, orucun tutulması ve namazın kılınması gerektiğini söyler:

"Benden öğüt ister isen eydivirem bil-
digümden
Budur Çalab'un buyruğı tutun oruç kılun
namâz" (109/2).

Dervişliğin namazı Allah'ın istediği gibi dosdoğru kılma vesilesi olduğundan

hareketle onların yoluna karşı çıkılması gerektiğini; zira aşkla kılınmayan bin yıllık namazın kılanına faydası olmayacağını belirtir:

"Namâz kıluram diyüben münkir gel-
men dervîşlere
Eger bin yıl kılurısan kendü du'ân yarlı-
gamaz" (109/3).

Namaz kılanın mutlaka mükafatını göreceği; elinin boş kalmayacağı ve dua-sına karşılık bulacağı vurgulanır:

"Namâz kılan âdemîler tehî kalası de-
güldür
Ol pâdişâh dergâhından kimseyi mah-
rûm eylemez" (109/4).

Gönül kıranın namazının makbul olmayacağı zira niyet İslamî değilse abdestin de bir el yüz yıkama seviyesinde kalacağı; yapılanın ise yetmiş iki milledin gerçekleştirdiğinden farklı bir eylem yerine getirmeyeceği vurgulanır:

"Bir kez gönül yıkdunısa bu kıldugun
namâz degül
Yitmiş iki millet dahı elin yüzün yumaz
degül" (166/1).

Cenaze namazı da Yunus'un derin bakışlarının süzgecinden geçer. Mü'minlere cenaze namazı için tabuta girmeden önce yüce yaratıcıya emirleri yerine getirmiş olarak yönelmek gerektiğine dikkat çeker:

"Geldi salacam sarılır
Dört yana sala virilür
İl namâzuma dirilür
Allâh sana sundum elüm" (184/6).

...
"Gider olduk dostumuza iremedük
kasdumuza
Namâz için üstümüze duranlara selâm
olsun" (231/5).

...
"Oğlan gider dânişmâna saladur dos-
ta düşmâna

Şol dört tekbîr namâzıla tamâm kılam
bir gün" (241/3).

Riya için namaz kılanın yerinin cehen-
nem olacağı dile getirilir:

"Kılırsın riyâ namâz yazugun çok hay-
run az
Dinle neye varur söz Cehennem'de ya-
tarsın" (248/8).

Namazın amacının niyaz olduğunu; mü-
minlerin niyazdan gafil olmaması ge-
rektiğini ifade eder:

"Niyâz için buyurdu Hak namâzı
Niyâzdan vay sana gâfil olasın" (279/7).
...
"Orucuna güvenme namâzuna tayan-
ma
Cümle tâ'atta k'olur nâz u niyâz içinde"
(302/13).

Namaz, oruç, zekat, hac, gusul ve şe-
riattan hakikate ulaşmış olan âşıklar
-dervişler- için hicab, cürm ve cinayettir:

"Oruc-namâz gusl u hac hicâbdu 'âşıklara
Âşık andan münezzeh hâssü'l-havâs
içinde" (302/14).
...
"Oruç-namâz zekât hac cürm ü cinâ-
yet durur
Fakîr bundan âzâddur hâss-ı havâs
içinde" (303/4).

Aşk ve doğruluk tüm ibadetlerin te-
melidir. Allah aşkıyla emrolunduğu gibi
dosdoğru olanın her türlü ibadeti mak-
buldür:

"Âbdestümüz namâzumuz doğrulukdur
tâ'atümüz
İşkıla bağladuk kâmet sâfumuzı kim
ayıra" (307/4).

Yüce Allah her kişinin bağıni kendisi ile
-sadıkları ikrar, sofuları namaz ile-karşı
karşıya getirmiştir:

"Her şahsun kendü tuşın kendüye tuş
eyledi
Sâdıklar ikrâr ile sûfiler namâz ile"
(335/8).

Aşk, dervişi bazen en temel ibadetlerin
eda edilmesinden de alıkoyabilir:

"Ne du'â kılam ne selâm ne zıkr ü tesbîh
kılam
Bu biş vakt namâzumı'ışkun gâret ey-
ledi" (364/5).

Zahitler, Yunus için "Namaz kılmaz."
diye tan ederler. Yunus da "Namazımı
kılmaktayım." diyerek bu şekilde dav-
rananlara detaylı cevap vermektedir.
Bu cevapta, bir kişinin namaz kılıp kıl-
madığını Allah'ın bileceğini, dolayısıyla,
kimin Müslüman kimin kâfir olduğunu
sadece Allah'ın bildiğini hatırlatır:

"Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram
namâzumı
Kılırsam kılmazsam ol Hak bilür niyâ-
zumı" (349/1)
"Hak'dan artık kimse bilmez kâfir mü-
selmân kim durur
Ben kıluram namâzumı Hak geçürürse
nâzumı" (349/2)

Sonuç

Yunus Emre, sanatın en iyisi olarak ni-
telediği namazı yine beşerî sanatların
en mükemmeli ile akıl ve anlayış sahibi
insanların beğenisine sunmuştur.

Yunus Emre Divanı'nda "namaz" kavra-
mı, İslam'ın temel kaynaklarında ifadesini
bulan söylemlerin sanatkârâne ve Yu-
nusça ifadesinden başka bir şey değildir.

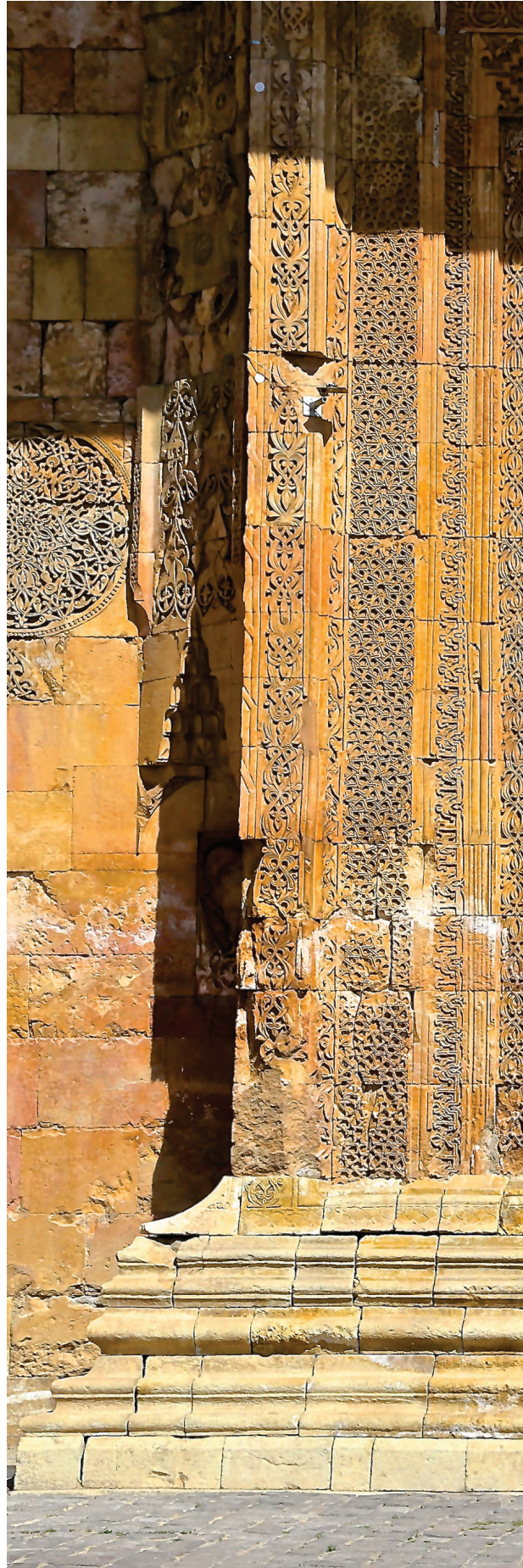
Yunus, Türk dilinin olduğu kadar, Türk
edebiyatının da kurucu şahsiyetlerin-
den biridir. Onu takip edenler, hem sular
seller gibi Türkçeyi Divan'daki Türkçenin
ilahî büyüyle zihinlerine nakşetmişler
hem de "salâtnâme" gibi yeni yeni ede-

bî türlerin öğrenilmesiyle İslam ve İslam kültürünün toplumda sanatsal aktarımını gerçekleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- TATCI, M. (1990a). Yunus Emre Divanı İnceleme. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TATCI, M. (1990b). Yunus Emre Divanı Tenkitli Metin. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- YAŞAROĞLU, M. K. (2006). "Namaz". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Cilt:32 (ss. 350-357). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YÜKSEK, A. (2018). "Namaz İbadetinin Tarihi Süreci". Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. Cilt: 7, Sayı: 2. Kırgızistan: Türkiye Kırgızistan Manas Üniversitesi Yayınları.
- <https://sozluk.gov.tr/>. Türk Dil Kurumu. Ankara: Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Web: 10 Haziran 2021.

Divriği Ulu Camii - AA